

حفاظت و مدیریت ماهیان در ایران

Fish conservation and Management in Iran

در این مدخل قوانین حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی و حدود اختیارات سازمان‌های شیلات و محیط زیست برشمرده می‌شوند.

قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸:

الف) حدود وظایف شیلات در آب‌های داخلی

۱. انجام بررسی‌های لیمنولوژیکی (دریاچه‌شناختی) و اکولوژیکی (بوم‌شناختی) در منابع آب‌های داخلی که ضرورت معرفی یا پرورش آبزیان به تشخیص شیلات ایران در آنها مشخص شده است. نقطه نظرهای سازمان حفاظت محیط زیست برای انجام این قبیل مطالعات تهیه و به‌صورت دستورالعمل منتشر خواهد شد. انجام بررسی‌های لیمنولوژیکی و اکولوژیکی در مناطق آبی تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست و تالاب‌های بین‌المللی براساس فهرست پیوست این آیین‌نامه با تأیید سازمان حفاظت محیط زیست انجام خواهد شد.

۲. بررسی هریک از منابع آب‌های داخلی از نظر امکان معرفی یا پرورش انواع آبزیان و تعیین ظرفیت‌های نگهداری و تولید.

۳. تعیین گونه‌های مناسب پرورشی (علاوه‌بر گونه‌های موجود).

۴. آبی‌دار کردن پرورش گونه‌های مناسب آبزیان در آب‌های داخلی که بررسی شده‌اند، به‌استثنای محیط‌های آبی حساس مندرج در فهرست پیوست این آیین‌نامه که آبی‌دار کردن آنها با تصویب سازمان حفاظت محیط زیست انجام می‌گیرد.

۵. بهره‌برداری تجاری یا صدور پروانه بهره‌برداری از منابع آبی‌دار شده منابعی که برنامه‌ریزی برای پرورش در آنها انجام شده است. در محیط‌های آبی مندرج در فهرست پیوست این آیین‌نامه، بهره‌برداری برابر ضوابط ارائه شده

توسط سازمان حفاظت محیط زیست به‌وسیله شیلات انجام خواهد شد.

۶. دارا بودن گواهی بهداشتی و سلامت آبزیان قبل از رهاسازی آنها در آب‌های داخلی الزامی است.

۷. گونه‌های آبزیان پرورشی حتی‌الامکان از انواع بومی یا از گونه‌های موجود در کشور انتخاب خواهند شد.

ب) وظایف سازمان حفاظت محیط زیست در آب‌های داخلی

۱. اعلام ضوابط و معیارهای انجام مطالعات مرتبط با آبی‌دار کردن و پرورش انواع آبزیان در آب‌های داخلی کشور، ارزیابی گونه‌ای، کمیت و کیفیت آبزیان مورد نظر شیلات برای رهاسازی.

۲. تشخیص گونه‌های آبزیانی که ازسوی شیلات برای رهاسازی در منابع آب‌های داخلی یا پرورش انتخاب شده‌اند.

۳. پایش آب‌های داخلی که در آنها انواع آبزیان رهاسازی شده و پرورش می‌یابند.

۴. مدیریت در محیط‌های آبی مندرج در فهرست پیوست این آیین‌نامه با توجه به قوانین و مقررات سازمان حفاظت محیط زیست.

۵. به استناد ماده (۸) قانون حفاظت محیط زیست و ماده (۱۷) آیین‌نامه اجرایی قانون شکار و صید، صدور پروانه صید ماهی در آب‌های داخلی به‌استثنای آن دسته از منابع آب‌های داخلی که از طریق شیلات آبی‌دار شده است توسط سازمان حفاظت محیط زیست انجام می‌شود.

تبصره: پایش مخازن پشت سدها و صدور پروانه صید ماهی توسط سازمان حفاظت محیط زیست از مخازن مذکور که آبی‌دار شده است باید با مجوز وزارت نیرو باشد.

ج) به‌منظور هماهنگی در انجام مفاد وظایف مشخص شده برای سازمان حفاظت محیط زیست و شیلات ایران، گروه کاری مشترکی متشکل از نمایندگان دو طرف تشکیل

می‌شود (قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۲)

حفاظت از محیط زیست آبزیان

ماده ۸۰. ایجاد هرگونه آلودگی مؤثر یا انتشار بیماری‌های مسری و تخلیه فاضلاب‌های صنعتی، شهری و کشاورزی به‌طور مستقیم به آب‌های موضوع ماده (۲) قانون، قبل از تصفیه و اطمینان از اینکه آب خروجی حاوی هیچ‌گونه ترکیب یا ترکیبات مضر برای منابع آبی بالاتر از حد استانداردهای تعیین شده نیست، ممنوع است.

تبصره ۱. استانداردهای موضوع این ماده توسط سازمان حفاظت محیط زیست و با هماهنگی سازمان مدیریت منابع آب کشور، شیلات و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط تعیین و اعلام می‌شود.

تبصره ۲. شیلات مکلف است پس از طرح شکایت، ضمن تعیین میزان خسارات وارده تقاضای ضرر و زیان کند. ماده ۸۱. در اجرای ماده (۲۱) قانون، و به‌منظور کشف و تعقیب جرایم موضوع آن نحوه همکاری بین شیلات و نیروهای انتظامی به‌وسیله دستورالعمل مشترکی که به تصویب وزارت جهاد سازندگی و وزارت کشور می‌رسد، مشخص خواهد شد.

طرح مدیریت ذخایر آبزیان

ماده ۳. طرح مدیریت ذخایر آبزیان با هدف شناسایی و معرفی ذخایر قابل بهره‌برداری براساس تحقیقات علمی و نیازهای اجتماعی و اقتصادی توسط شرکت سهامی شیلات ایران که از این پس در این آیین‌نامه به اختصار شیلات نامیده می‌شود تهیه، و پس از تأیید کمیسیون‌های مدیریت بهره‌برداری ذی‌ربط توسط وزیر جهاد سازندگی جهت اجرا ابلاغ می‌گردد.

تبصره ۱. شیلات طرح مدیریت ذخایر آبزیان و تدابیر اتخاذ شده در اجرای آن را به‌نحو مناسب منتشر می‌کند.

تبصره ۲. شیلات مکلف است در هنگام تهیه طرح مدیریت ذخایر آبزیان با صیادان یا نمایندگان آنها و اتحادیه شرکت‌های تعاونی صیادی ذی‌ربط و همچنین سایر اشخاص ذی‌نفع مشورت کند.

تبصره ۳. شیلات طرح مدیریت ذخایر آبزیان را پس از طی مراحل یادشده در بالا تهیه، و به سازمان بنادر و کشتیرانی اعلام می‌دارد.

ماده ۴. کمیسیون‌های مدیریت بهره‌برداری ذخایر آبزیان عبارت‌اند از:

۱. کمیسیون مدیریت بهره‌برداری ذخایر آبزیان خلیج فارس و دریای عمان؛

۲. کمیسیون مدیریت بهره‌برداری ذخایر آبزیان دریای خزر؛

۳. کمیسیون مدیریت بهره‌برداری ذخایر آبزیان آب‌های داخلی.

تبصره. نحوه تشکیل، شرح وظایف و اعضای این کمیسیون‌ها طی دستورالعملی که از جانب شیلات تهیه و به تأیید وزیر جهاد سازندگی می‌رسد، ابلاغ خواهد شد.

سازمان حفاظت محیط زیست در سراسر کشور دارای واحدهای تابعه است. در هریک از استان‌ها، اداره کل حفاظت محیط زیست و در هریک از شهرستان‌ها، اداره حفاظت محیط زیست با نظارت و هدایت سازمان به انجام فعالیت‌های خویش مشغول است. اولین مقررات قانونی که به حفاظت از محیط زیست ارتباط داشت، مواد ۱۷۹ و ۱۸۲ قانون مدنی مصوب ۱۸ اردیبهشت ۱۳۰۷ است که اولین احکام قانونی در باب شکار محسوب می‌شوند. ۲۰ سال بعد، یعنی در تاریخ ۲۰ شهریور ۱۳۲۷ هیئت وزیران قوانین حفاظتی در مورد شیلات تصویب کرد که به نوعی دارای جنبه حفاظت از منابع است و آن عبارت بود از ممنوعیت صید ماهی از طریق مواد سمی و مخدر، بطری محتوی آهک و مواد منفجره و دینامیت. در سال ۱۳۳۵، قانون شکار به‌عنوان نخستین قانون مستقل مربوط به حفاظت از محیط

حفظ گونه‌ها اعم از گیاهی یا جانوری، مانند سازمان جنگل‌ها و مراتع، مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع، بخش امور آبزیان وزارت کشاورزی، و سازمان تحقیقات شیلات نهادهای علمی همکار محسوب می‌شوند. از سازمان‌های اجرایی همکار می‌توان گمرک ایران و بخش‌های مختلف آن را نام برد که مسئولیت اجرایی و نظارت بر محموله‌های تحت شمول مقررات کنوانسیون را در هر زمان در کشور برعهده دارد. شرکت شیلات نیز مسئولیت اجرایی و نظارت بر صید و مبادلات گونه‌های دریایی را در حوزه خلیج فارس و دریای خزر عهده‌دار است (نصرآبادی، ۱۳۹۰).

قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران که در جهت حفاظت و حمایت از منابع آبی و آبزیان در آب‌های تحت حاکمیت و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسیده، شامل ۲۳ ماده است که قانونگذار در جهت ضمانت اجرای این قوانین در ماده ۲۲ آن برای کسانی که به هر نحو منابع آبی و آبزیان را آلوده و به خطر اندازد، جرایمی را تبیین کرده که از این قرار است: یاد می‌شود:

۱. برای شناورهای صیادی خارجی که اقدام به انجام فعالیت صیادی بدون کسب پروانه در آب‌های تحت حاکمیت و صلاحیت ایران کنند، علاوه بر ضبط محصولات صیادی و آلات و ادوات و شناور صیادی مجازات جزای نقدی از دو میلیون ریال تا یکصد میلیون ریال در نظر گرفته شده است؛
۲. در این قانون فعالیت‌های صیادی غیرمجاز توسط ایرانیان، عرضه و انتقال آبزیان به منظور تکثیر و پرورش بدون اخذ گواهی بهداشتی، فروش آلات و ادوات صیادی غیرمجاز، تغییر مسیر یا ایجاد موانع فیزیکی و احداث هرگونه تأسیسات غیرمجاز در رودخانه‌ها که به‌عنوان مسیر مهاجرت یا تکثیر طبیعی آبزیان تعیین شده‌اند، ایجاد آلودگی یا انتشار بیماری‌های مسری و تخلیه فاضلاب‌های صنعتی و هرگونه مواد آلاینده که به منابع آبی خسارت وارد می‌آورند جرم

زیست در ۷ ماده و ۱۰ تبصره به تصویب مجلس رسید و قانون شکار هم بنابر ماده یک این قانون در جهت حفظ نسل وحش و اجرای مقررات شکار تشکیل شد. آیین‌نامه اجرایی قانون شکار مشتمل بر چهار فصل و ۵۷ ماده در سال ۱۳۳۶ به تصویب هیئت وزیران رسید. مواد این آیین‌نامه به شکار گونه‌های قابل شکار و تشکیلات مرکزی قانون مربوط بود. آیین‌نامه یادشده چند بار اصلاح شد و سرانجام در سال ۱۳۴۲ آیین‌نامه قانون شکار در ۷ فصل و ۳۹ ماده به تصویب رسید. در این آیین‌نامه، در واقع سعی شده است به‌سمت کلی کردن محیط زیست حرکت شود. یعنی، به بوم‌سازگان‌ها توجه شده و آنها عبارت‌اند از بوم‌سازگان‌هایی تحت عنوان پارک وحش و مناطق وحش. یعنی، نه تنها موضوع شکار، بلکه زیستگاه‌ها نیز مورد توجه قرار گرفت. کنوانسیون (پیمان‌نامه) تجارت بین‌المللی گونه‌های جانوران و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض و نابودی (CITES) از آغاز رسمیت یافتن کنوانسیون یادشده در سال ۱۹۷۳، ایران نیز به عضویت آن درآمد. این عضویت پس از انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۶۴ دستخوش تعلیق بود و سپس مجدداً قوام گرفت. بنابر مقررات این پیمان که جنبه فنی، اجرایی و حقوقی دارد، کلیه گونه‌های در معرض خطر انقراض که در پیوسته‌های CITES از آنها یاد شده، تنها با مجوز مسئولان اجرایی و علمی کنوانسیون (مستقر در سازمان حفاظت محیط زیست) به کشور وارد و یا از آن خارج می‌شوند و کنوانسیون از طریق همان مسئولان نظارت لازم را بر نحوه اجرای معاهده در ایران اعمال می‌کند (نصرآبادی، ۱۳۹۰).

سازمان حفاظت محیط زیست که بخش‌های مربوط به حفاظت از حیات وحش و پارک‌های ملی و امور شکار و صید را کنترل می‌کند، از زمان عضویت ایران در CITES به‌عنوان مرجع علمی تعیین شده و در واقع، ارتباط لازم را با کنوانسیون به‌عنوان مدیریت اجرایی سایتیس در ایران برقرار و محفوظ داشته است. سایر سازمان و مؤسسات ذی‌ربط در

حفاظت و مدیریت ماهیان در ایران

تلقی می‌شود و مرتکب به پرداخت جزای نقدی تا سه برابر ارزش محصول برای دو مورد اول و یک تا پنج میلیون ریال برای سایر موارد و حسب مورد به ضبط محصولات صیادی و آلات و ادوات صید محکوم خواهد شد.

کتاب‌شناسی

قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست. انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست. ۱۵۸ صفحه. ۱۳۷۲.

نصرآبادی، رویا. ۱۳۹۰. تکالیف سازمان حفاظت محیط زیست جمهوری اسلامی ایران ناشی از اصل ۵۰ قانون اساسی ایران در حفاظت از منابع جاندار دریای مازندران در پرتو اسناد بین‌المللی محیط زیست. پایان نامه حقوق. دانشکده حقوق و علوم سیاسی. دانشگاه علامه طباطبائی. ۱۴۱ صفحه.

اصغر عبدلی

عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی

دانشگاه علامه
طباطبائی